

КЛЮЧОВЕ ЗАПИТАННЯ

Яку роль у багатоетнічному суспільстві відіграє мова?

Основні поняття, ідеї: державна мова, двомовність, мова як засіб спілкування, мовна культура, мовна ідентифікація, національна мова, русифікація

ЗАВДАННЯ ► Джерела 1–2

* Яку роль у житті суспільства, згідно міркувань І. Огієнка, відіграє мова?

► 1. Міркування Івана Огієнка

Мова — це наша національна ознака, в мові — наша культура, ступінь нашої свідомости.

Мова — це не тільки простий символ розуміння, бо вона витворюється в певній культурі, в певній традиції. В такому разі мова — це найясніший вираз нашої психики, це найперша сторожа нашого психичного я <...>.

І поки живе мова — житиме й народ, яко національність. Не стане мови — не стане й національності: вона геть розпорушиться поміж дужчим народом <...>.

От чому мова завжди має таку велику вагу в національному рухові, от чому ставлять її на перше почесне місце серед головних наших питань.

Тому й вороги наші завжди так старанно пильнували, аби заборонити насамперед нашу мову, аби звести та знищити її доценту. Бо німого, мовляв, попхаєш, куди забажаєш <...>.

Огієнка І. Українська культура. Коротка історія культурного життя українського народу / Іван Огієнка. — К., 1918. — С. 239–240.

Огієнка І. Українська культура: Коротка історія культ. життя українського народу / Іван Огієнка. — Репринт. відтворення вид. 1918 р. — К.: Абрис, 1991. — 272 с.: іл.

Огієнка І. Українська культура: Коротка історія культ. життя українського народу / Іван Огієнка. — К.: Довіра, 1992. — 139 с.: іл.

► 2. Погляд дослідника. Гіроакі Куромія

У Донбасі говорили багатьма мовами, проте основними були російська й українська. Донські козаки розмовляли «козацькою мовою», російською з елементами української і татарської. У містах основною мовою була і є російська, як писав у дореволюційні роки про Луганськ меншовицький активіст Георгій Денік: «Мене вразив той факт, що в самому Луганську я не почув ані слова по-українському. Коли я йшов у квартали, де жили робітники, а я робив це досить часто, ніхто не розмовляв українською. Зате коли я зустрічав неробітників, селян чи міщан, мені іноді було важко порозумітися з ними. Існував вражаючий

ЗАВДАННЯ ► Джерела 2–8

★ Що впливало на вибір мови спілкування людей у повсякденному житті? Які чинники вплинули на цей вибір (Джерела 2–8)?

★ Чому так суттєво відрізнялася мова українських міст і сіл (Джерела 2, 3, 4, 6, 7, 8)? Що, на ваш погляд, переважало у виборі мови міським та сільським населенням?

★ Визначте особливості мови Теодозії Плитки-Сорохан (Джерело 8). Що для вас у її мовленні є незвичним, застарілим, або важкозрозумілим? Чому? Під впливом яких подій, чинників могло формуватися її мовлення?

контраст між містом та промисловим населенням загалом, і селянством». Деякі менш освічені мешканці Донбасу розмовляли (дехто розмовляє й досі) російсько-українським суржигом, «українсько-російським діалектом». Часто люди в українсько-російських прикордонних регіонах не ототожнювали себе ані з українцями, ані з росіянами, називаючи себе перевертні або перевертыши.

Куромія Г. Свобода і терор у Донбасі: Українсько-російське прикордоння, 1870–1990-і роки / Гіроакі Куромія. — К.: Основи, 2002. — С. 70–71.

► 3. Погляд дослідника. Наталія Хобзей

Мова завжди віддзеркалювала походження та соціальний статус людини. Відтак мовлення Львова початку ХХ ст. також було різним, не тільки через належність мовців до різних націй, а й до різних соціальних груп. «Інтелігентна верства говорила більш-менш спільною писемною галицькою мовою, а міщанська верства <...> полонізувалась, говорила зіпсутим через мовний вплив говором». Однак <...> всі розуміли таку мову, хоча не обов'язково активно її вживали. Тобто, існувала

мовленнєва структура, яка частково належала до кожної з мов — української й польської (багато лексики переймаючи з ідиш).

Хобзей Н. Лексикон львівський: поважно і на жарт / Наталія Хобзей, Ксеня Сімович та ін. — Л.: Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича, 2009. — С. 18.

► 4. Із спогадів І. Зілинського

«Київ має тепер (1911 р. — *прим. ред.*) біля півмільйона мешканців і є в цілому того слова значенні європейським містом. Не тільки українці, але й москалі звать його без пересади «перлою між російськими містами» <...>.

На жаль, він тільки зверху такий чарівний і виглядає культурно. Надармо наслухується в тім серці України за чисто українською мовою на вулицях. Скрізь чується лише жаргон, тобто московську мову з «исковерканным малоросійським произношенієм», хоч правдивих («настоящих») москалів тут порівняно мало: лише трохи чиновників, купців і військо, а gros населення — автохтони «малороси».

Побіч малого гуртка свідомих українців, що відважуються публічно говорити рідною мовою, ще часто можна почути українську мову в устах немногих поляків, що, нехотячи афішуватись публічно зі своєю польською мовою, охотніше говорять по-українськи, ніж по-московськи <...>.

Найприкріше враження зробив на мене 11 літній синок сторожа Івана, що нас супроводжував на сусідню т.зв. Княжу гору, що її закупив і збудував там собі дачу директор Київського музею Біляшевський.

По дорозі говорив до нас хлопець лише ламано по-московськи. Питаю його:

— Хлопче, чому ти не говориш, як твій батько, мати, сестра, а пере-
кручуєш язик?

Він виправдувався, що вже інакше не може говорити. Ходив у шко-
лу в Каневі, там насміялися з нього за «хахлацьку» мову, грозили, а
навіть били, і він тепер говорить страшно попсованою мовою, неначе
відставний солдат.

Зілинський І. Враження з подорожі по Україні літом 1911 р. // Збірник пам'яті Івана Зілинського
(1879–1925): спроба реконструкції втраченого ювілейного збірника з 1939 р. / Іван Зілинський. —
Нью-Йорк, 1994. — С. 531–541.

Довідка

Іван Зілинський (1879–1952) — фонетист і діалектолог. Навчався в українській
гімназії м.Перемешля. Вищу освіту здобував у Львівському (теологічний фа-
культет) та Віденському (філософський факультет) університетах. З 1904 року
зайнявся дослідженням мови в різних регіонах України. 1911 року здійснив мо-
вознавчу експедицію східною Україною. З 1944 року проживав та працював у
Чехо-Словаччині. Похований у Празі. Праці: «Короткий огляд фонетики україн-
ських говорів», «Фонетичний опис української мови», «Українська орфографія».

► 5. Зі спогадів Докії Гуменної

«Ганя не давала спуску жодному хлопцеві. У школі хлопчачи її боялися, а не вона когось. Вона й звалась у нас в хаті хлопчуркою, обі-
ясницею. Ганю, де не посій, то вродиться! Отож у мої перші шкільні
роки Ганя водила мене до школи і з школи, обороняла — себто встря-
вала в битву з жиденятами, а я хутчій утікала. То була й її компа-
нія. Отак бючись-бавлячись, навчилася вона говорити по-жидівському.
Тато — небувала річ, але факт! — послав її вчитися жидівської мови
до вчителя-хусида. І так, крім школи, мала Ганя ще лекції жидівської
мови. Це було в душі нашого тата. Він сам прагнув колись вчитися, то
тепер хай хоч дитина вчиться, як має охоту. «Навіщо їй жидівська
мова?» — питалися. — «Але ж, диви, само навчилося, — може навіть
гордився Ганею батько. — Хай, хай, що не вміти, — за плечима не
носити».

Гуменна Д. Дар Евдотеї. Іспит пам'яті / Докія Гуменна. — Торонто, 1990. — С. 30.

► 6. Із спогадів Шимона Редліха

«Я пам'ятаю, що зростав серед польської мови. Ті, хто оточував
мене, мали говорити між собою переважно на ідиш, проте з певної при-
чини уперто говорили зі мною польською. Добре пригадую раз у раз
повторюване запитання до мене «Як шумить аероплан?». Мені пропо-
нували імітувати його гуркіт досконалим «польським» розкотистим
звуком «р-р-р-р». Ті, хто говорив на ідиш, звичайно вимовляли його у
горловий спосіб, висміюваний поляками. Моя «польська» вимова звуку
«р» досконала до сьогодні.

Я пам'ятаю себе років трьох-чотирьох. Деякі мої спогади — про
жінок. Я не дуже пам'ятаю мою матір, яка була завжди зайнята в

крамниці. Добре пам'ятаю її молодшу сестру Мальчу, що проводила зі мною багато часу. Тоді їй було двадцять з чимось років, і вона закінчила місцеву польську гімназію. Пам'ятаю, як вона співала мені сучасні польські «хіти» <...>.

Ще однією жінкою початку мого життя була українська няня, яка водила мене гуляти до міського парку. Спогад : вона міцно тримає мене на руках».

Редліх Ш. Разом і нарізно в Бережанах: поляки, євреї та українці, 1919—1945 [Текст] / Шимон Редліх. — К. : Дух і Літера, 2002. — С. 69.

ДОВІДКА

Редліх Шимон (1935 р.н.) — сучасний єврейський історик. Народився у Львові. Дитинство провів в Бережанах. У роки Другої світової війни, коли нацисти масово знищували євреїв, вижив завдяки переховуванню в польській та українській родинях. 1950 р. емігрував до Ізраїлю. Закінчив Єрусалимський університет за спеціальністю «Історія та література», Гарвардський університет за спеціальністю «Советологія», в університеті Нью-Йорка вивчав єврейську історію. Сьогодні професор історії університету імені Бен-Гуріона в Ізраїлі.

► 7. Із спогадів Романа Малащука

«<...> майже навпроти школи <...> хатина польської родини. Згадую тому, що син цієї родини (ми її не знали) Янек <...> належав до нашого вакаційного товариства. Навпроти школи жила жидівська родина, що мала крамницю з тютюновими виробами, а їхній син Буньо теж належав до нашого товариства. Не далеко була ще одна жидівська крамниця — мішаних товарів (як тоді це називалося), а їхня найменша донька, Кляра, теж належала до згаданого товариства. І ще недалеко жила одна польська родина, син якої Генік теж був з нами. Розговірною мовою цього нашого ще дуже молодого товариства була, очевидно, виключно українська мова, якою говорило, як я вже згадав, все село.

<...> Село сороки було майже типовим українським селом у тодішній (20-і роки ХХ ст. — М. В.) Галичині. Таких сіл на нашій землі були тисячі».
Малащук р. 3 книги мого життя: Спомини. Т. 1. Виростеш ти, сину, вирушиш в дорогу / Роман Малащук — Торонто, 1987. — С. 19–20.

► 8. З інтерв'ю із Теодозією Плиткою-Сорохан, 1921 р. н. с. Красноїлля, Івано-Франківська обл.

«Коли нас везли до Новосибірська, я дуже простудилася. Коли помер Сталін, у великих бараках провели радіо и позганяли д'вечеру нас усіх у бараки. Построїли поміж нарами і строго-настроено наказали, шо ни сміємо сісти на нари, маємо пнями стоєти, поки ни скінчители похоронна процесия у Москві. Але у Москві був день, а на Колимі — ніч. Ми мали простоеити ніч, а ек завтра на роботу? Та про це ніхто ни питавси. Від сексотського ока нічього ни сховаеш. Перепало нам тогди добряче и за Кобзар, и за килимок маленький, екий я вишила и почепила над своїми нарами.

Тритцетого жовтня тисяча дев'ятсот п'ятдесят шестого року повернулася з неволі д'хаті. Паду перед порогом, цілую! Стаю на ноги, обнімаю, цілую одвірки. И шо це зо мнов! Все перед очима пишло обертом. Зійшлиси дехто з сусидів. Плакалисмо. Одна сусидка Анна зацікавлено

питає: «Але шош гроший багато призаробила?». Шчесливі ви, шо не попали на заробітки зо мнов!

А зараз болит мене, шо за стихії оці. Коби то могла ти записати мою думку неграмотної. Чього ніхто ни згадує, шо забагато пускают ракети? Єкби знали Закон Божий, то поменше би лазили в космос. Серед учених найбирше антихристів. Порушили шари земні, шо самов природов-Богом дано. Наш потік дуже зрубали. Рубати? Нові садити треба! Зрубали, а нового нема. Поредку нема, ни догадають люди неграмотні, шо ни треба нам туда лізти. Дуже есно, коли місяць є и дуже багато зірочьок. Икий цей могутній, великий розум все створив.

Йо, лихо, шо ми дуже покладаємоси на екстрасенсів, ворожбитів. Ни дай вам боже їм вірити! Я одних таких вже знала. То єк вин запродав свою душу, він увірений у то, то ти також увіруєши?».

Інтерв'ю записала Савчук Ольга, м.Тернопіль, 28 липня 2009 року

ЗАВДАННЯ ► Джерела 9–12

★ Уважно розгляньте світлини м. Харкова (Джерела 9–12). Зверніть увагу на написи, які є на зображенні. Спробуйте з'ясувати орієнтовний час появи цих світлин.

★ Якою мовою користувалися мешканці Харкова в той час, коли зроблені світлини? Чим був зумовлений їх вибір?

★ Порівняйте Джерела 11 та 12, взявши до уваги те, що перед вами зображення однієї і тієї ж частини вулиці, щоправда побачене фотографами у різний час та спосіб. Які суспільно-політичні зміни відбулися за цей час у країні? Як вони вплинули на мовну політику? Як це зафіксовано на світлинах?

► 9. Фотодокумент

м. Харків

[Електронний ресурс] Режим доступу : <http://kharkiv.dyuy.info/famous/915--xix->

► 10. Фотодокумент

м. Харків

[Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://forum.33bru.com/topic1920364>

▶ 11. Фотодокумент

м. Харків

[Електронний ресурс] <http://onua.com.ua/11289-foto-starogo-harkova.html>

▶ 12. Фотодокумент

м. Харків

[Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://os1.i.ua/3/1/3169148_98f5baac.jpg

▶ 13. Офіційний документ

Із Постанови ЦК КП(б)У про реорганізацію національних шкіл в Україні

10 квітня 1938 року

Перевіркою встановлено, що вороги народу — троцькісти, бухарінці й буржуазні націоналісти, які орудували в НКО УРСР, насаджували особі національні німецькі, польські, чеські, шведські, грецькі й інші школи, перетворюючи їх в осередки буржуазно-націоналістичного, антирадянського впливу на дітей.

Практика насадження національних шкіл завдавала величезну шкоду справі правильного навчання і виховання, відгороджувала дітей від радянського життя, позбавляла їх можливості приобщатись до

ЗАВДАННЯ ► Джерела 13–17

★ Які чинники визначали мовну політику держави (Джерела 13–17)?

★ Чим історично зумовлене домінування російської мови в Україні? (Джерела 13, 15)?

★ Які з названих нижче тенденцій простежуються у змісті Джерел 13–17?

Вкажіть, у яких документах наявні ці тенденції:

а) в тоталітарних державах привілейованою залишається мова пануючої нації;

б) в тоталітарних державах мовна політика є другорядною і пануюча еліта не надає їй належної уваги;

в) в мовній політиці, як і в будь-якій іншій, використовують засоби примусу;

г) держава прагне гармонізувати мовні взаємовідносини між різними етнічними групами.

радянської культури і науки, не давала можливості надалі набувати освіту в технікумах, вищих учбових закладах.

Виходячи з рішення ЦК ВКП(б), Політбюро ЦК КП(б)У визнає недоцільним і шкідливим далі існування особих національних шкіл, особих національних відділів та класів при звичайних радянських школах і постановляє:

1. Реорганізувати особі національні німецькі, польські, чеські, та інші школи і технікуми в радянські школи звичайного типу, а також ліквідувати особі національні відділи, відділення і класи при звичайних школах, технікумах і вузах <...>.

3. Учні особих національних початкових, неповних середніх шкіл, особих національних технікумів і педшкіл, особих національних відділів при них розмістити в сусідніх радянських школах, технікумах і педшколах звичайного типу, забезпечивши їх педагогічними кадрами, підручниками та навчальними приладами.

Національні процеси в Україні: історія і сучасність. Документи і матеріали : довідник : у 2-х ч. / за ред. В. Ф. Панібудьласки. — К. : Вища школа, 1997. — Ч. 2. — С. 255–256.

► 14. Офіційний документ

Із Постанови Раднаркому УРСР і ЦК КП(б)У «Про обов'язкове вивчення російської мови в неросійських школах України»

20 квітня 1938 р.

<...> Виходячи з рішення Ради Народних Комісарів Союзу РСР і Центрального Комітету ВКП(б) «Про обов'язкове вивчення російської мови в школах національних республік і областей», Рада Народних Комісарів УРСР і Центральный Комітет КП(б)У постановляють:

1. З 1 вересня ввести викладання російської мови як предмет по всіх неросійських школах України.

2. Вивчення російської мови почати по всіх початкових школах з II класу, а по всіх неповних середніх школах — з III класу.

3. Встановити такий обсяг знань російської мови для учнів початкових, неповних середніх і середніх неросійських шкіл: <...>

б) учні, що закінчують неповну середню школу (7 класів). Повинні вміти вільно і правильно висловлювати свої думки російською мовою як усно, так і на письмі, мати навички самостійного користування книжкою, яка відповідає їх віку, знати основи російської граматики і синтаксису і на деяких прикладах бути обізнаними з російською літературою;

в) учні, що закінчують середню школу (10 класів), повинні знати основні закони і правила російської мови, вміти вільно читати, тобто

розуміти художню і наукову літературу, усно і на письмі викладати зміст прочитаного і свої думки правильною російською мовою <...>.

Національні процеси в Україні: історія і сучасність. Документи і матеріали : довідник : у 2-х ч. / за ред. В. Ф. Панібудьласки. — К. : Вища школа, 1997. — Ч. 2. — С. 257.

► 15. Офіційний документ

Із таємного наказу командира 4-го армійського корпусу румунського генерала Ф. Ценеску повітовим префектурам.

5 квітня 1938 р.

<...> Минуло 20 років після об'єднання, і все-таки на приєднаних територіях не вживається румунська мова, яка є офіційною.

Тим самим ображається національне почуття, оскільки справа йде про мову панівного населення.

Даний департамент встановив, що меншості не говорять румунською мовою або за звичкою, або за злим умислом.

Оскільки такий стан речей здатний жити недовіря відносно остаточного характеру об'єднання та беручи до уваги значення цього питання, розпорядіться про таке:

1) Державним службовцям забороняється говорити іншою мовою, крім румунської, у службових питаннях або з приватними особами, які знаходяться в приміщеннях державних установ.

2) Приватним особам забороняється звертатися до державних службовців іншою мовою, крім румунської.

3) Будь-яке прохання, адресоване установам громадським, або приватним, повинне бути написано румунською мовою, прохання, написані іншими мовами, не приймати.

4) Буде доведено до відома директорів державних шкіл або приватних шкіл, прирівнених до державних, що всередині школи дозволяється говорити іноземною мовою тільки на уроках цієї мови.

Виключаються школи меншостей, яким дозволяється викладання всіх предметів мовою меншості.

Поза школою дозволяється говорити тільки по-румунському.

5) Буде вжито заходів до того, щоб у магазинах і громадських місцях розмовляли тільки румунською, щоб торговці на рознос не рекомендували товари іншими мовами.

Вивіски, написані іноземною мовою або з помилками, які справляють враження, що ми знаходимось не в Румунії, повинні бути замінені <...>.

Із таємного наказу командира 4-го армійського корпусу румунського генерала Ф. Ценеску повітовим префектурам. // Політика і час. — 1992. — № 6. — С. 69–70.

► 16. Офіційний документ

Із звіту № 6 про діяльність ейнзатцгруп поліції безпеки і СД в СРСР за період з 1 по 31 жовтня 1941 р.

1) Школа. При невеличкій кількості учителів здійснюється навчання тимчасового характеру, частково без підручників. Повсюду замість російської мови вивчається німецька. Російська мова повинна бути повністю витіснена, і в майбутньому стануть говорити тільки по-українськи і по-німецьки.

В районе Ананьева наряду с этим преподается и румынский язык. Вопрос о том, по какому учебному плану и по каким учебникам должно вестись преподавание в школах, до сих пор остается невыясненным.

Лишь в областях проживания фольксдойче в прежней учебный план включены в качестве учебных дисциплин обучение немецкой разговорной речи, чтению и письму на немецком языке, а также арифметика, физические упражнения и пение. Оклады учителям на ближайшие месяцы депонированы у бургомистров за счет представления фонда из еврейских денег...

Нюрнбергский процесс: сб. материалов в 8-ми томах. — М., 1991. — Т. 6. — С. 308.

Нюрнбергский процесс [Текст]: сборник материалов в 8-ми томах. — М. : Юридическая литература, 1991. — Т. 4. — 346.

► 17. Із листа Гайдріха (СД) до найвищого керівництва СС і поліції

Берлін, 2 липня 1941 р.

Тасмна справа Райху

9. Порядок вживання мов.

Слід звертатися до військ Червоної армії тільки по-російськи, а до цивільного населення на його власній мові. Говорити треба не російська, але червона армія.

Треба говорити росіяни (а не великороси), українці (а не малороси), білорутени (а не білоруси). Радянський Союз (а не просто Росія), Росія це тільки територія проживання росіян.

Косик В. Україна під час Другої світової війни. 1938–1945 [Текст] / Володимир Косик. — Київ — Париж — Нью-Йорк — Торонто : Молода Гвардія, 1992. — С. 575.

ЗАВДАННЯ ► Джерела 18–20

★ Про яку мовну проблему йдеться в Джерелах 18 та 19?

Як виникла ця проблема в СРСР?

★ Керівництво УРСР намагалось розв'язати цю проблему, чи навпаки — лише поглиблювало (Джерело 20)? Відповідь обґрунтуйте, використовуючи положення документа.

★ Чому документ (Джерело 20) має гриф «секретно»? Як ви вважаєте від кого приховувалася ця інформація?

► 18. Свідчення очевидця

Із спогадів письменниці Ірини Жиленко

«Але я росла, а процес ішов... Першими пилотяг русифікації втягнув поляків. Вони зникли, розчинилися. Потім уніфікувався колоритний (шолом-алейхівський) побут київських євреїв. Вони стали, як усі... Кудись ділися Стасі і Ядзі, Риви та Ізі. Зникли з Києва китайці зі своїми ліхтариками. Українцям діватись було нікуди. І ті, хто не зрусифікувався, потрапили у «другий сорт», у «кугути». Українською мовою говорити стало соромно. Нею говорили хіба що хатні робітниці, гуляючи в парку Шевченка з солдатами. Невикорінимою виявилась лише пісня.

І навіть, той, хто вже давно забув, як і вила звуться українською мовою, перехиливши чарку, затягував «Розпрягайте, хлопці, коні!» Бабуся і дід розмовляли українською, чудесною, соковитою мовою Черкащини. Вони жили селом і говорили тільки про село, з якого їх

вирвала трагедія розкуркулення і заслання. Мама розмовляла то так, то сяк. Мене віддали до російської школи. Школу я не любила...».

Жиленко І. В. Євангеліє від ластівки [Електронний ресурс]: Вибране з десяти книг / Ірина Жиленко. — Харків: Фоліо, 1999. — «Українська література ХХ століття». — Режим доступу: <http://www.khpg.org.ua/pda/index.php?id=976002868>.

► 19. Міркування українських дисидентів

(Із документа «Рух за права людини на тлі національних змагань українського народу». 1978 р.)

<...> Так, всі проти асиміляції націй, але російському дисидентові виступати з мовними проблемами не треба. Українцеві, білорусові чи литовцеві за те, що він, виступить на захист рідної мови в школі, установі і т.п. грозить звинувачення в антирадянщині, націоналізмі і ув'язнення.

Росіянин, куди б він не подався, у кожній республіці, у вищій школі послуговується рідною мовою. Українець на своїй землі захлинається в російщині.

Росіянин всюди має на рідній мові школи, дитячі садки, театри, кінофільми, — українець на своїй землі про це лише мріє, бореться і сідає до тюрми з тавром націоналіста.

Рух за права людини на тлі національних змагань українського народу [Текст] / Українська Гельсінська група, 1978–1982: Документи і матеріали / упоряд. і ред. О. Зінкевич. — Торонто; Балтимор: Смолоскип, 1983. — С. 33. — (Бібліотека «Смолоскипа»; № 43).

► 20. Офіційний документ

Інформація ЦК Компартії України Центральному Комітету КПРС про хід виконання постанови ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР «Про додаткові заходи по поліпшенню вивчення російської мови в загальноосвітніх школах та інших учбових закладах союзних республік»

Секретно 26 мая 1983 г.

<...> В соответствии с Основными направлениями реформы общеобразовательной и профессиональной школы усовершенствованы программы по русскому языку и литературе для всех типов школ, изданы новые — для школ с углубленным изучением русского языка и литературы и факультативных курсов. <...> В школах с национальным языком обучения, профтехучилищах и техникумах производится деление классов и групп на подгруппы. <...> Возросло число школ с углубленным изучением русского языка, факультативными занятиями по этому предмету охвачено 295 тыс. учащихся национальных школ.

Большое внимание пропаганде русского языка как языка дружбы народов стали уделять средства массовой информации. Введены специальные радио- и телепередачи по обучению русскому языку учащихся и детей дошкольного возраста <...>.

Секретарь ЦК Компартии Украины
В. Щербицкий

Національні відносини в Україні у ХХ ст. [Текст]: збірник документів і матеріалів. — К.: Наукова думка, 1994. — С. 440–442.

ЗАВДАННЯ ► Джерела 21–22

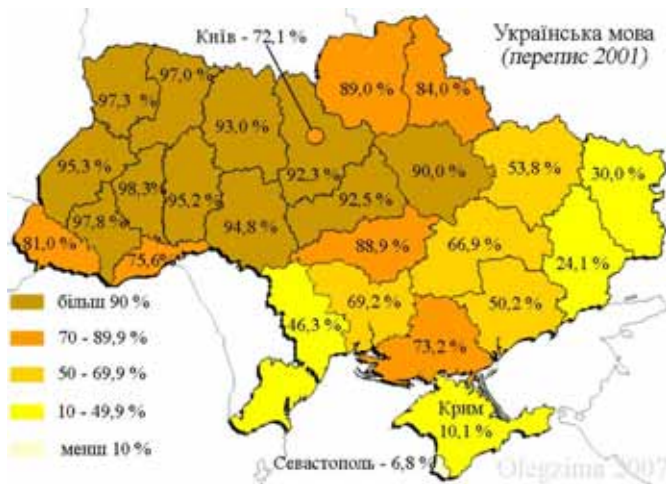
- ★ Визначте базові засади мовної політики в Україні згідно Конституції (Джерело 21).
- ★ Опрацюйте Джерело 22. Зверніть у вагу на області, в яких найбільші та найменші відсотки населення, що вважає українську мову рідною. Які історичні чинники зумовили таку ситуацію?

► 21. Офіційний документ. Конституція України

Стаття 10. Державною мовою в Україні є українська. Держава забезпечує всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України. В Україні гарантується вільний розвиток, використання і захист російської, інших мов національних меншин України. Держава сприяє вивченню мов міжнародного спілкування. Застосування мов в Україні гарантується Конституцією України та визначається законом.

Конституція України. — Х. : Право, 1996. — С. 5.

► 22. Офіційна інформація

Українська мова як рідна в Україні за областями (згідно з переписом 2001 року).

[Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://buktolerance.com.ua/?m=201009>

► 23. Із інтерв'ю з Олегом Скрипкою

«Гадаю, спершу нам треба озвучити й визнати, що українська мова — справді зникає. Український народ — це великий народ, але зараз він втрачає свою мову та самоідентифікацію. Потрібно, щоб українці цей факт усвідомили, а не ігнорували. А вже після озвучення ситуації можна здійснювати кроки щодо порятунку мови та культури <...>».

Її треба рятувати так, як рятують рідкісних тварин, занесених до Червоної книги. Я не науковець, але за моїми спостереженнями, якщо так буде й далі, то через 20–30 років українською мовою не користуватимуться, бо сьогоднішні процеси відбуваються дуже швидко».

Олег Скрипка застерігає: українці втрачають свою мову та самоідентифікацію [Електронний ресурс]: інтерв'ю з Олегом Скрипкою / вела Оксана Климончук // Аратта [опубліковано 30.06.2010]. — Режим доступу: http://www.aratta-ukraine.com/text_ua.php?id=1648

ЗАВДАННЯ ► Джерела 23–26

- ★ На які мовні проблеми сучасного українського суспільства звертає увагу Олег Скрипка (Джерело 23)?
- ★ Наскільки побоювання Олега Скрипки, щодо зникнення української мови підтверджуються результатами соціологічних досліджень (Джерело 24)?
- ★ Які зміни у функціонуванні української мови відбулися упродовж останніх 20 років (Джерело 25)?
- ★ Висловіть своє ставлення до позиції українського письменника Ю. Андруховича (Джерело 26).

► 24. Коментар Андрія Биченка, Соціологічна служба центру Разумкова

Існує дуже помітний регіональний розподіл. В центральних і західних регіонах вдома значно більше спілкуються українською мовою, в східних і південних — значно більше російською. Є два виключення із такої традиційної для України регіональної розбивки — це Київ, де приблизно порівну спілкуються українською і російською (але трошки більше все-таки російською), і Дніпропетровська область, де співвідношення також є рівним. Звичайно, чим більше місто в Дніпропетровській області, тим більше переважає російська мова, але в селах та невеликих містах — українська.

Є частина двомовних громадян. В серпневому дослідженні (2011 р. — М. В.) ми ставили питання: якою мовою ви переважно розмовляєте вдома — російською, українською, іншою, важко відповісти (без альтернативного варіанту «і українською, і російською»)? Результати показали, що переважно російською вдома розмовляють 44,5%, українською — 53,3%, іншою — 1,4%, вагалися відповісти — 1% <...>.

Пишаються українською мовою 31,8% громадян України. 56,6% вважають, що кожен громадянин України, незалежно від національності, повинен володіти українською мовою. Незгодні з такою думкою — 38,2%, вагалися з відповіддю — 5,2%.

[Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://glavcom.ua/articles/4553.html>

► 25. Погляд Павла Гриценка, Інститут української мови НАН України

За 20 років, які минули від <...> незалежності нашою державою, радикальних революційних змін з української мовою і в українській мові не сталося. <...> сталися цікаві зміни — це розширення функціонального поля української мови та її присутності у сферах, де раніше вона була відсутня. З'явилася українська армія, українські силові структури, український спорт, і, як не дивно, поступово з'являються і українські мільйонери, мільярдери, частина з яких вже переходить на українську мову.

[Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://glavcom.ua/articles/4553.html>

► 26. Погляд Юрія Андруховича, сучасного українського письменника

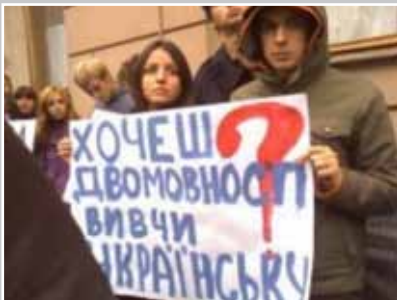
Розташована поміж Сходом і Заходом, Україна не тільки розірвана їхніми взаємними відштовхуваннями. Вона ще й намагається цю розрваність долати, зшиваючи Схід і Захід до купи <...>.

Українці, що масово дезертирували з рідної мови в години історичного їй несприяття, все одно позалишали своїм нащадкам родимі плями українства, хоч як прагнули їх позбутися. Можна тисячу разів зректися мови і стільки ж разів назвати її «телячою» — перша сторінка паспорта все одно видасть тебе з головою: ти не Сапожников, ти Швець. Ти Коваль або Коваленко — не Кузнецов. Ти Кравець — не Портнов. А якщо хоча б один із твоїх прапрадідів був козаком на Січі, то ти взагалі який-небудь Убийвовк, Вирвихвіст, Непийпиво чи Неїжборщ. Можливо, ти навіть Голосраченко, хоч як це не прикро.

[Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://spil.ucoz.ua/news/andrukhovich_pro_movu/2011-02-24-905

► 26. Фотодокумент

26. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrgazeta.cz/the-news/news-ua/5402-yabluko-rozbratu-dvomovnist>

► 28. Фотодокумент

► 30. Фотодокумент

► 32. Фотодокумент

32. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://tsn.ua/ukrayina/yevropa-ostatochno-zabrakovala-skandalniy-zakon-pro-movi.html>

► 27. Фотодокумент

27. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://ukranews.com/uk/news/ukraine/2010/10/18/29282>

► 29. Фотодокумент

► 31. Фотодокумент

► 33. Плакат

33. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://ghalychyna.info/2011/02/19/u-lvovi-ridna-mova>

ЗАВДАННЯ ►

Джерела 26–31

★ Уважно розгляньте джерела 26–33. Якій проблемі вони присвячені? Виберіть із джерел те, що ілюструє вашу позицію щодо мовної політики в сучасній Україні. Обґрунтуйте її.

28. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://censor.net.ua/photo_news/166965/

29. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://ndilo.org.ua/top/414/u-lutsku-molod-prosyla-ne-znuschatys-z-movy>

30. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.radiosvoboda.org/content/article/2154586.html>

31. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://vcourse.ua/ua/society/ideyu-vtorogo-gosudarstvennogo-yazyka.html>